

93 HARBİ'NDE YABANCI GÖNÜLLÜLER

FOREIGN VOLUNTEERS IN THE 93 WAR

Ayşe ÖZKAN*

Geliş Tarihi/Received:29.05.2023

Kabul Tarihi/Accepted:23.06.2023

ÖZKAN, Ayşe, (2023), "93 Harbi'nde Yabancı Gönüllüler", Belgi Dergisi, S.26, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2023/II, ss. 236-260.

Öz

Rus Çarı II. Aleksandr, 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Savaş öncesinde 1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda ordusunu kısmen seferber eden Rusya, 15 Nisan 1877'de tekrar seferberlik ilan etmiştir. Rusya kendi egemenliği altındaki bölgelerden 16 askeri bölge oluşturmuş ve buralardan asker alımı yapmıştır. 13 Ocak 1874 tarihli mevzuat ile askerliği zorunlu hale getiren Rusya, gönüllülüğün şartlarını da belirlemiştir. Kendi gönüllüleri dışında Rus ordusuna Fransız, Alman, Avusturyalı, Sırp, Japon subaylar da katılırken, Karadağlılar ve Kafkasyalılar da destek olmuşlardır. Ruslar özellikle Bulgarlardan gönüllü taburları kurmuş ve onları kıskırtmıştır. Özellikle Tümgeneral Stoletov ve Grandük Nikola'nın emrindeki Bulgar gönüllüleri ile General Skobelev de çok ilgilenmiştir. Girdikleri topraklarda arka arkaya bildiriler yayınlayan ve savaşı adeta bir Haçlı Seferi'ne çeviren Rus Çarı sayesinde Ruslar ve Bulgarlar Müslümanlara her türlü kötülüğü yapmışlardır. Osmanlı Devleti'ne bağlı bir diğer prenslik olan Romanya da Ruslara çok destek olmuştur. 22 Mayıs 1877'de Rusya'nın yanında savaşa giren Romanya her türlü kolaylığı Bulgarlar ile birlikte Rus ordusuna göstermiştir. Yaptığı ittifak anlaşmasıyla Rus ordusuna tüm desteğini veren Romanya savaş sonucu imzalanan antlaşma ile umduğunu bulamayacaktır. Sırbistan, Plevne'nin düşmesinden sonra 13 Aralık 1877'de savaşa dahil olmuştur. 31 Ocak 1878'de ateşkes imzalanana kadar 6 haftalık bir süreçte savaşan Sırbistan'a Rusya maddi anlamda destek olmuştur. Yunanistan ise tarafsız gibi görünse de gönüllü toplamaya ve silahlanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'ne savaş açmak için uygun bir zamanı kollayan Yunanistan Ocak-Şubat 1878'de harekete geçmiş ve Yunan birlikleri Osmanlı topraklarına girmiştir. Ancak Rusya ve Osmanlı Devleti arasında 31 Ocak 1878'de ateşkes imzalandığını öğrenince geri adım atmıştır. Kendi aralarında ittifak oluşturmaya çalışan Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya Prenslikleri bu emellerini Balkan Savaşları'nda gerçekleştireceklerdir. Dolayısıyla gönüllü desteği aynı şekilde Balkan Savaşları'nda da görülecektir.

Anahtar Kelimeler: *Rusya, Osmanlı Devleti, Yabancı, Bulgar, Yunan Gönüllüler.*

*Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, zastava76@hotmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-5300-0627>)

Abstract

Russian Tsar II. Alexander declared war on the Ottoman Empire on April 24, 1877. Having partially mobilized its army during the 1876 Ottoman-Serbian-Montenegrin War before the war, Russia declared mobilization again on April 15, 1877. Russia created 16 military zones from the regions under its sovereignty and recruited soldiers from these regions. Russia, which made military service compulsory with the legislation dated January 13, 1874, also determined the conditions of volunteering. Apart from their own volunteers, French, German, Austrian, Serbian and Japanese officers joined the Russian army, while Montenegrins and Caucasians also supported them. The Russians formed volunteer battalions especially from the Bulgarians and provoked them. General Skobelev was also very interested, especially with the Bulgarian volunteers under the command of Major General Stoletov and Grand Duke Nikola. The Russians and Bulgarians did all kinds of evil to the Muslims, thanks to the Russian Tsar, who issued successive leaflets in the lands they entered and turned the war into a Crusade. Romania, another principality of the Ottoman Empire, also supported the Russians a lot. Romania, which entered the war on the side of Russia on May 22, 1877, showed all kinds of convenience to the Russian army together with the Bulgarians. Romania, which gave all its support to the Russian army with the alliance agreement it signed, would not find what it hoped with the agreement signed as a result of the war. Serbia joined the war on 13 December 1877 after the fall of Pleven. Russia provided financial support to Serbia, which fought for a period of 6 weeks until the armistice was signed on 31 January 1878. Although Greece seems to be neutral, it has started to gather volunteers and take up arms. Greece, which was waiting for a suitable time to declare war on the Ottoman Empire, took action in January-February 1878 and Greek troops entered the Ottoman lands. However, he took a step back when he learned that an armistice was signed between Russia and the Ottoman Empire on January 31, 1878. The Principalities of Greece, Serbia, Montenegro and Romania, which are trying to form an alliance among themselves, will realize these ambitions in the Balkan Wars. Therefore, the volunteer support will be seen in the Balkan Wars in the same way.

Keywords: *Russia, Ottoman State, Foreign, Bulgarian, Greek Volunteers.*

Giriş

1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nın sonunda Sırbistan ile Osmanlı Devleti arasında 28 Şubat 1877'de barış antlaşması imzalanmıştır. Karadağ ile barış antlaşması imzalanmamış sadece ateşkes 13 Nisan 1877'ye kadar uzatılmıştır. 15 Ocak 1877'de Avusturya ile Peşte Antlaşması'nı imzalayan Rusya bu anlaşmayla Balkanlar'da serbest kalmakta, Avusturya ise Bosna-Hersek'i almakta idi. Bu anlaşmaya Almanya da onay vermişti. Ancak diğer devletlerin de Osmanlı Devleti'ne karşı birlik olmasını isteyen ve uzun zamandır savaşı için fırsat kollayan Rusya Mart ayında İgnatiyef'i Avrupa başkentlerine göndermiştir.¹ Çünkü Rusya'da da savaş aleyhtarı olanlar ve savaşın diplomatik sonuçlarından çekinenler vardı. Çar da Panislavistlerin ve askerlerin istediği gibi savaşa girmeden önce barışçı yola son bir kez başvurmak istiyordu. İgnatiyef, Avrupa başkentlerini dolaşarak Balkan sorunları ile ilgili bir uluslararası konferansın vereceği kararların uygulanmasının Rusya tarafından yapılmasını istiyordu. Ancak Londra'da görüşmeler zor geçmiştir. Çünkü İngiltere Rusya'nın askeri hazırlıklardan vazgeçmesini istemiştir. İgnatiyef ise bunu kabul etmemiştir.² Yine aynı şekilde Viyana'da da Rusya'nın seferberlikten vazgeçmesi istenmiştir. Oysaki İgnatiyef, Berlin, Paris, Londra ve Viyana'da yani gittiği her başkentte Osmanlı Devleti'nin seferberlikten vazgeçmeye zorlanmasını ve büyük güçlerin denetleyeceği bir reform programının uygulanmaya başlanmasını önermişti.³ 31 Mart 1877'de İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, Rusya ve İtalya arasında Londra Protokolü imzalanmıştır. Sırbistan ile yapılan barış senet olarak kabul edilmiştir. Karadağ'ın sınırlarının düzeltilmesi, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da reformlar yapılması istenmiştir. Bab-ı Ali bu şartları kabul ettiğinde Rus ordusu silahsızlandırılacaktı. Ancak reddederse Avrupa menfaati dolayısıyla devletler gereken tedbirleri alacaklardı. Protokol, meclis tarafından reddedilmiş ve 12 Nisan'da ilgili devletlere bildirilmiştir.⁴

Osmanlı Devleti ileri gelen devlet adamlarının büyük kısmı ve Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa ve Ahmet Muhtar Paşa gibi askeri komutanlar savaşa karşı idiler. Halk ise Rusya nefreti ile savaşa taraftar idiler.⁵

Rusya'da ise Mart 1877'de Çar II. Aleksandr Kırım Livadya'da bulunmaktaydı. Bu sırada Slav komitesi ileri gelenlerinden Poročovçikov kendisini ziyaret etmiş ve Rusya'nın hemen Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü "eğer *bunu yapmazsa, Rus halkı silaha sarılacaktı.*" Bu sırada Moskova'da Aksakov ve Katkov da savaş lehinde nutuklar atıyorlar, yazılar yazıyorlardı. Ayrıca Veliht Büyük Dük (Grandük) de savaş taraftarı idi.⁶ Aksakov ve Dostoyevski "ezilmiş Balkan halklarının Türklerin baskısından kurtarılmasının Rusya'nın görevi" olduğunu düşünmekteydiler ve Rusya'yı askeri müdahaleye çağırırmaktaydılar. Dostoyevski "Yazarın Günlüğü" adlı eserinde Haliç ve İstanbul'un kendilerinin olacağını, zamanının geldiği için bunun kendiliğinden gerçekleşeceğini yazmakta ve savaşa çağırıda bulunmaktaydı.⁷

1 Ayşe Özkan, *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, IQ Yay., İstanbul, 2011, s. 293-296.

2 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara, 1999, s. 515.

3 Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923*, Çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yay., Ankara, 2001, s. 208.

4 Özkan, *a.g.e.*, s. 296-297.

5 Fehmi Nuza, 1293 (1877/78) Osmanlı-Rus Seferi II, *Türk Kültürü*, Sayı 180, Ekim 1977, s. 749.

6 Akdes Nimet Kurat, "Panislavizm", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XI, Sayı 1, Mart 1953, s. 271.

7 Gülnar Kara-Serap Toprak, "19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya'nın Yalnızlaşması, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C. 5, Sayı 4, Nisan 2016, s. 683.

Çar II. Aleksandr ve Dışişleri Bakanı Prens Gorçakof savaş taraftarı değillerdi. Ancak Grandük Nikola Nikoloyeviç ve İgnatıyef tamamen savaş taraftarıydılar. Çar, Prens Gorçakof ile görüşükten sonra vekiller, askeri görevliler ve grandüklerden oluşan büyük ve gizli bir kurultay toplatmıştır. Ne yapılması gerektiğini soran Çar'a kardeşi Nikola Nikolayeviç savaş ilan etmekten başka çare olmadığını söylemiştir. Maliye Bakanı Golovin ise maliyenin kötü olduğundan bahsederek savaş ilan edilirse sorumluluğu üzerine alamayacağını, istifa edeceğini söylemiştir. Bazıları lehte, bazıları aleyhte konuşurken Çar'ın 2. kardeşi ve Devlet Şurası Başkanı Grandük Konstantin ise şunları söylemiştir:

"Haşmetmeap! Şark meselesi hakkındaki acizane fikrimi bilirsiniz! Bu meseleyi General İgnatıyef ile buradaki Slav komitaları ve bir de cenk etmek isteyen genç generaller çıkarmıştır. Yoksa Rusya'nın hiç görmediği, bilmediği Bulgarlarla Sırlar için kan dökmek; Rus köylerinin fakir ahalisinden zorla toplanan parayı bir takım yabancı milletler uğrunda sarfetmek bence doğru değildir. Farz edelim ki muharebe ettik, Türkleri tepeledik ve Bulgar ve Bosnalıları kurtardık! Bundan Rusya için ne fayda hâsıl olacağını anlayamıyorum! Vaktiyle birçok fedakârlıklar ve gayretlerle Osmanlıların ellerinden Sırları Yunanlıları kurtardık; bugün onlarca Rus isminden menfur bir şey yoktur! Bulgarlarla Boşnakların da böyle hain olacaklarında şüphe yoktur. Ben savaşın katıyyen aleyhindeyim".

Büyükelçiliklerde bulunmuş olan Saburof da savaşın aleyhinde fikir beyan etmiş böylece kurultayın beşte dördü savaşın ilanı aleyhinde bulunmuştur. Grandük Konstantin'in söylediği gibi generaller⁸ savaş için coşkun bir ruh hali içinde idiler. Hepsisi sözleşmiş gibi *"Tuna ötesinde dört kolorduluk iş yok"* demekte idiler.⁹ Londra Protokolü'nün reddedilmesi üzerine Rusya aradığı savaş fırsatını bulmuş ve genel seferberlik ilan etmiştir. 24 Nisan 1877'de de Rus birlikleri sınırı geçmiştir.¹⁰

A.Rus Ordu Yapılanması

1861 yılında Savaş Bakanı olan Dimitri Alekseyeviç Milyutin asker alımı ile ilgili reform yapmıştır. 15 Ocak 1862'de Rus ordusuna asker alımı ile ilgili sistemin değiştirilmesi ile ilgili raporunu Çar II. Aleksandr'a sunmuş ve raporu onaylanmıştır.¹¹

1864 yılında ordunun idari yapısını değiştirmiştir. Aktif kıtaların barış zamanında tek elden organizeleri yerine, kendi içinde bölümlere ayrılmış yeni yerel askeri idareleri kurmuştur. 1864'te St.Petersburg, Finlandiya, Vilna (Vilnius), Varşova, Kiev, Odessa, Moskova, Kazan, Kharkov (Kharkiv), Riga, Don-Kazak ve Hazar ötesi, 1865'te Kafkasya, Orenburg, Batı Sibirya ve Doğu Sibirya, 1867'de Türkistan bölgesi olarak 17 askeri bölge kurulmuştur. Aynı yıl Riga bölgesi lağv edilmiş ve Vilna'ya bağlanmıştır. 1881'de Orenburg ve Kazan bölgeleri Kazan'da birleştirilmiş ve 15 yerel askeri bölge kalmıştır. Milutin'in ordu içerisinde uygulamaya koyduğu yenilikler 13 Ocak 1874 tarihli mevzuat ile daha da genişlemiştir.¹² Bu mevzuat ile Avrupa'daki gibi herkese zorunlu askerlik getirilmiştir.¹³ Mevzuata göre 21 yaşına gelen tüm erkekler askerlik ile yükümlü olarak,

8 İ. Halil Sedes, *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, C. I, İstanbul, 1935, s. 41-42.

9 A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden Osmanlı-Rus Savaşları*, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yay. İstanbul, 2013, s. 408.

10 Özkan, *a.g.e.*, s. 298.

11 Nurgül Kutlu, *Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi*, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2019, s. 37.

12 Murat Nalçacı, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sürecinde Rusya Ordusu", *Tarih Dergisi*, Sayı 54, (2011/2) İstanbul, 2012, s. 155-156. (149-172)

13 Francis Vinton Greene, *93 Harbi (Tüm Cepheleleriyle 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi)*, Yay. Haz. Sebahattin Şenol, Çev. Sebahattin Şenol, Muhammet Şeviker, İz. Yay., İstanbul, 2018, s. 31.

kura ile belirlenecek ve 6 yılı muvazzaf, 9 yılı ihtiyat olmak üzere 15 yıl askerlik yapacaktı.¹⁴ Köylü, esnaf, asilzade herkes kuraya dâhil edilirken muafiyetler de belirlenmiştir. Kardeşi, babası veya büyükbabası askerde olanlar, 18 yaşından küçük kardeşi olanlar ve yetim çocukları kuradan muaf olmuşlardır. Üniversite mezunları 6 ay, ortaöğretim mezunları 2 yıl, ilköğretim mezunları ise 4 yıl askerlik yapacaklardı.¹⁵

Yine bu mevzuatın askerlik hizmetinin özel düzenlemelere tabi olduğu Kazak halkı için işletilmeyeceği, Trans-Kafkaslardaki belirli bazı yabancı ırklar ile diğer uzak ülkelerdeki ırklara mensup kişiler hakkında da işletilmeyerek onlar için özel düzenlemeler yapılacağı belirtilmiştir. Bu mevzuatın Rusya ve Polonya'da yürürlüğe konulacağı, Finlandiya Grandüklüğü'nün kendi hükümetince düzenlenen mevzuat gereğince 5.000 kişilik bir kontenjan temin edeceği ifade edilmiştir. 224 madde ve 14 kısımdan oluşan bu mevzuatın 12. kısmı "*gönüllü listesine yazılma*" idi ve 171. ve 197. maddeler arası bununla ilgiliydi. Mevzuatta gönüllülerin en az 17 yaşında olmaları gerektiği, daha küçükler ise ana babaları, koruyucuları veya vasilerinin rızasını almaları gerektiği, sağlıklarının yerinde olması, kanununun 53. maddesindeki sınavı geçtiklerini gösteren bir belgeyi göstermeleri, aldıkları eğitime göre üç sınıfa ayrılan gönüllerin aktif ordudaki hizmetleri için 3 ay, 6 ay veya 2 yıllığına istihdam edilecekleri, muharip sınıflara er olarak katılabilecekleri, gönüllüler ve kuraya katılmış kimseleri ayırt etmek için üniformalarına bir rozet takacakları, 4 aylık izin haklarının olduğu gibi şartlar vardı. Yeni kanuna göre ilk kura Ekim 1874'te çekilmiş ve imparatorluk fermanı ile çağrılan kontenjan 150.000 kişi olmuştur. 1876'da (1 Haziran 1875 fermanına göre) 180.000 kişi, 1877'de 195.000, 1878'de 218.000, 1879'da ise 218.000 kişi askere çağırılmıştır.¹⁶ Dolayısıyla 1874'ten sonra aktif Rus ordusunun toplam mevcudu 750.000'i geçmiştir.¹⁷

Rusya ordusunda Kırım Tatarları, Başkırtlar, Dağıstan ve Gürcistan'da bulunan yerli kavimlerle birlikte Türkistan'ın işgalinden sonra buradan alınan kuvvetler de bulunmaktaydı. Ayrıca Kazaklar Rusya genelinde 10 bölgeye dağıldıklarından, Rus ordusunda da Don, Kuban Kafkas, Terek Kafkas, Astrahan, Ural, Orenburg, Semiriatehensk, Batı Sibirya, Trans-Baykal, Amur Kazakları olarak yer almışlardır.¹⁸ 93 Harbi'nde Rusya'da ABD Askeri Ataşesi olan Francis Vinton Greene, Kafkas Kazaklarının büyük çoğunluğu itibarıyla vahşi dağ kabileleri olduğunu, Rusya tarafından Avrupa'da ilk kez istihdam edildiklerini, sondaj (kuyu) açma konusunda iyi eğitilmiş olsalar da en büyük yararlıklarının düzensiz bir ricatte kaçmakta olan düşmanlarını acımasızca öldürerek gösterdiklerini, böylece düşmana büyük zayıf verdiklerini, Lofça Savaşı sırasında kaçan Türkleri takip ederek, 3.000 kadarını kılıçtan geçirdiklerini, bu sayının kendilerinin neredeyse iki katı olduğunu belirtmiştir.¹⁹ Osmanlı ordusunda cerrah olan Dr. Charles S. Ryan da Lofça'da düşman hattını yararak çıkmak isteyen Türk askerlerinin Kazaklar tarafından kılıçtan geçirildiğini, ölümlerin cesetlerinin korkunç şekilde yaralanıp, delik deşik edildiğini, yüzlerinin kılıçla boydan boya kesilerek cesetlerin bile çok korkunç ve çirkin hakaretlere uğratıldığını yazmıştır.²⁰

14 Kutlu, *a.g.t.*, s. 37; Nalçacı, *a.g.m.*, s. 156-157.

15 Nalçacı, *a.g.m.*, s. 157.

16 Greene, *a.g.e.*, s. 32-51. Bu sayıyı Nalçacı, 1875:145.000, 1876:175.000, 1877:190.000 ve 1878:212.000 olarak vermektedir. Bkz. *a.g.m.* s. 157.

17 Mehmet Beşikçi, "Başibozuk Savaşçıdan Makbul Tebaaya:1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Ordusunda Çerkes Muhacirler", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, Güz 2015, s. 100.

18 Nalçacı, *a.g.m.*, s. 161.

19 Greene, *a.g.e.*, s. 91-93.

20 Charles S. Ryan, *Plevne'de Bir Avusturyalı*, Çev. Ali Rıza Seyfioğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2005, s. 86.

13 Kasım 1876'da 7,8,9,10,11 ve 12. kolordularını, 10 Aralık 1876'da ise 4, 13 ve 14. kolordularını seferber eden Rusya²¹ 15 Nisan 1877'de tekrar seferberlik ilan etmiştir. İlk seferberlikten sonra 6 ordu, Şubat 1877'de ise 8 ordu oluşturulmuştur. Her ordu birliği de 2 veya 3 piyade ve bir süvari Kazak tümeninden oluşmuştur. Tuna ordusunun başkomutanı olarak Çar II. Aleksandr'ın kardeşi General Nikolay Nikolayeviç atanmıştır. Kafkas ordularının başına ise Çar'ın diğer kardeşi Mihail Nikolayeviç atanmıştır.²² Osmanlı ordusunun Tuna ordusuna Serdar Abdülkerim Paşa, Anadolu ordusuna ise Ahmet Muhtar Paşa komuta edecekti. Süleyman Paşa komutasındaki Hersek ordusu ise Karadağ'a karşı saldırı kuvvetlerinde bulunacaktı.²³

Rumeli cephesinde Rus kuvvetlerinin savaşın başındaki mevcudu 275.000 piyade, 20.000 süvari ve 756 toptan ibarettir. Bunlara 50.000 kişilik Romen ordusu takviye olarak katılmıştır. Kafkas cephesinde ise sefer mevcudu 148.825 kişiydi ve bunun 31.435'i sınır birliklerini oluşturmaktaydı. Osmanlı ordusunun mevcudu ise Rumeli cephesinde Dobruca'dan Niş'e kadar 186.000, Kafkas cephesinde 90.000 olmak üzere 276.000 kişi idi.²⁴

B.Rus Ordusunda Yabancı Gönüllüler

Rusya'nın Tuna ordusu komutanı Nikolay Nikoloyeviç, kendisine yaver olarak General Niepokoiczycycki (Nepokoichitski)yi²⁵ atamıştır. 63 yaşında olan general gençliğinde Macar ayaklanmasının bastırılmasına, ardından Kırım Savaşı'na katılmıştı. 1877-78 Savaşı'ndan önce 20 yıl boyunca idari görevlerde bulunmuş ve en son Askeri Kodlama Komisyonu Başkanı olarak görev yapmıştır. Daha sonra yetkilerini yardımcısı General Levitski'ye devretmiştir.²⁶ Nepokoichitski ve Levitski'nin her ikisi de Polonyalı idi ve Roman Katolik idiler. Her ikisinin de görevlerini imparatorları ve Rusya'nın üstün yararı için en az Rus olarak doğan birinin yapmış olduğu kadar yapmaya çalıştıklarını, Yüzbaşı iken Rus ordusuna katılan ve 13 yıl hizmet veren Prusyalı Binbaşı Richard Graf von Pfeil hatıralarında yazmıştır.²⁷ Kafkas Ordusu Komutanı Mihail Nikolayeviç ise kendisine yardımcı olarak Svyatopolk Mirski'yi atamıştı²⁸ ki Mirsky ile Pfeil'in Rusya'ya gelmeden önce muhtemelen Fransız-Alman Savaşı'na dayanan yakın bir dostluğu vardı. Rus Çarı II. Aleksandr ile de yakın ilişkileri vardı.²⁹

Pfeil, Gorni Studen adlı Bulgar köyündeki karargahına gittiğinde ilk ziyaretini seferde Çar'a eşlik eden Prusya tam yetkili askeri temsilcisi, İmparatorun yaveri General Von Werder'e yaptığını ve başka bir İmparator yaverine gönderildiğini, onun da Plevne önlerindeki Prusyalı Prens Charles'in alayına kendisini atattırmaya çalışmasını tavsiye ettiğini belirtmiştir. Orduların mevzi subayları içinde yabancı subayların Fransız,

21 Hikmet Süre, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Balkan Cephesi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara, 2004, s. 57.

22 Kutlu, *a.g.t.*, s. 62-64.

23 Yusuf Alpmansü, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda İlginç Bir Devre", *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı 17, Ağustos 1984, s. 54.

24 Eşref Köylü "Osmanlı-Rus Harbi'nin (1877-1878) Stratejik ve Taktik Yönünden Değerlendirilmesi", *Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni*, Sayı 1, Eylül 2001, s. 33.

25 Artur Adamovich Nepokoichitski: Rusya'nın Tuna cephesi saha komutanı ve Nikolay Nikoloyeviç'in yardımcısıdır.

26 Kutlu, *a.g.t.*, s. 64.

27 Prusyalı Bir Subayın Gözüyle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), Binbaşı Richard Graf von Pfeil'in Hatıraları, Çev ve Yay. Haz. Metin Işık, Pınar Yay, İstanbul, 2020, s. 13.

28 Kutlu, *a.g.t.*, s. 64.

29 Prusyalı Bir Subayın..., s. 13.

Avusturyalı, Romanyalı, Sırp ve hatta Japon bir subayın sıkça kantin çadırına geldiğini, o zaman karargâhta General von Werder dışında başka Prusyalı subay olmadığını belirtmiştir. Muhafız subaylarının özellikle muhafız süvarilerinin altın işlemeli tunikleri içerisinde neredeyse Prusyalı muhafız süvarilerinden ayırt edilemediklerini, muhteşem güzellikteki milli kıyafetleri içinde, geniş kemerlerinde sayısız çeşitte silahlarıyla Karadağlıların ve gümüşle işlenmiş sabahlığa benzeyen uzun siyah ve kahverengi kabanları içinde, göğüsleri üstünde fişek torbası ve başlarında tepesi yukarı çıkık kuzu derisinden şapkalarıyla Kafkaslıların da bulunduğunu yazmıştır.³⁰ Gorni Studen'de İmparatoru gördüğünü şöyle betimlemiştir: “Çok yaşlı, zayıf ve endişe dolu görünüyordu. Oldukça imkansız gördüğü birliklerinin başarısı isteği onun üzerinde derin bir tesir yapmış ve onu hem zihnen hem de bedenen çökertmişti. Burada tam bir asker gibi yaşıyordu. Yemeklerini karargâh personeli ile birlikte büyük bir çadırda alıyordu. Hali hazırda birkaç defa Plevne mevkiinde bulunmuştu ve özellikle Türklerin onun isim gününde (11 Eylül) yaptıkları büyük taarruza tanıklık etmişti.”³¹ Rus Çarı II. Aleksandr'ın doğum günü 11 Eylül idi.³²

Osmanlı Devleti de Rus ordusu içinde Alman askerleri olduğunu Rusya esirlerinden öğrenmiş ve Berlin Elçiliği'ne şifre göndermiştir. Bu esirlerden bazılarının memleketlerine 25 tabur Prusya muntazam askeri geldiğini ve hatta bunlardan bir kısmının Eski Zağra'da meydana gelen muharebede bulduklarını söylediğinden gerekli tahkikatın yapılması istenmiştir.³³ Ayrıca Mehmet Ali Paşa, Süleyman Paşa ve Osman Paşa Hazretlerine de şifre gönderilmiştir. Rusya askeri içinde Almanya ve Sırbistan askerleri de bulunduğunun işitildiği ve hatta İstanbul'a gönderilen bir Rus esirinin Almanya'dan memleketine 25 tabur muntazam asker geldiğini söylemiş olduğu bildirilmiştir. Dolayısıyla orada mevcut ve sonradan tutulacak olan esirlerden bu maddenin gizli şekilde tahkikine çalışılması ve savaş meydanında kalacak ölü ve yaralıların üniformalarına ve silahlarına dikkat edilerek çıkacak bilgilerin gizlice bildirilmesi istenmiştir.³⁴

Hayr-ı Derya vapuru süvarisi Ali de Bahriye Nezaretine gönderdiği telgrafta Almanya ve İtalyalı olmak üzere posta vapuruyla o hafta 150 nefer gönüllünün Ayamavra'ya geldiğini ve bundan dolayı da oranın önemi arttığından önceden arz olunan 3 kita topun Preveze kalesi mevcudundan verilmesi hakkında gerekenlere emir verilmesini istemiştir.³⁵ Rusların Tuna ordusuna Romen ve Bulgarlardan başka 2.000 subay ve 9.000 erden oluşan bir Sırp gönüllü kuvveti de yardımcı olmuştur.³⁶ Sırpların ordularına Osmanlı Devleti'ne hizmet eden ecnebi subaylarından kabul ve sınırda bulunan İtalyanlar için mülteci ve gönüllülerden karışık fırkalar kurulmasının tasavvur edildiği telgrafla bildirilmiştir.³⁷

Rus ordusunda pek çok milletin askeri (Bulgar, Sırp, Romen, Kafkas Süvari Birlikleri, Karadağ, Fin alayı) Osmanlı Devleti'ne karşı hep birlikte hareket etmiştir.³⁸ Rumeli Orduları Başkumandanı Süleyman Hüsnü Paşa da hatıralarında bu savaşta Ruslardan ayrı olarak karşılarına Ulahlar, Sırplar, Karadağlılar, Bosna-Hersek reayası, Bulgarlar

30 Prusyalı Bir Subayın ..., s. 54-60.

31 Prusyalı Bir Subayın..., s. 58.

32 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Zaman Dizini, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 63.

33 BOA, MB.İ. 38/196 1294.Ş.04 (14.08.1877)

34 BOA, MB.İ. 38/192 1294.Ş.04 (14.08.1877)

35 BOA, HR.SYS. 1711/26 27.11.1877.

36 Süer, a.g.e, s. 64.

37 ATASE, ORH Kutu:22 Gömlek:47 Belge:47-2 16.06.1293 (28.08.1877)

38 Mesut Karakulak, 93 Harbinde Rusya'da Osmanlı Esirleri, Selenge Yay., İstanbul, 2021, s. 21.

ve Yunanlıların düşman olarak çıktıklarını belirtmiştir.³⁹ Ragusa Başkonsolosluğu'ndan Hariciye Nezareti'ne gelen telgrafta Karadağlılarla birlikte hareket eden eşkiya arasında hiç Dalmaçyalı gönüllü olmadığı, bunların Naranta'nın öte tarafında savaşan fırkalarda bulunmayı tercih ettiklerini, bu halin iki seneden beri asla değişmediği gibi ne gerileyip ne de arttığı bildirilmiştir.⁴⁰

İran'dan bile Rus ordusuna katılımlar olmuştur. İran, İranlıların Osmanlı Devleti'ne geçişini engellerken, Urmiye ve Selmas taraflarındaki Ermeniler takım takım Rusya'ya geçerek düşman askerine katılmışlardır. Tebriz Başkonsolosluğu'nun bu bildirim sonrasında bunların da gidişlerinin engellenmesi hakkında gerekenlere kesin emir verilmesi istenmiştir.⁴¹

Binbaşı Pfeil, San Stefano'daki karargahta kalan yabancı subaylar arasında Prusya Genelkurmayı'ndan Binbaşı Lignitz'in başat rolü oynayarak Grandük, subaylar ve Genelkurmay tarafından saygı ve beğeni gördüğünü, Binbaşılarda Wedel ve Villaume'nin çok popüler olduğunu belirtmiştir. O, Avusturyalı Yüzbaşılarda Baron Löhneisen ve Bolla'nın ilk başta çok iyi bir yere sahip olduklarını sonra Avusturya ile ilişkiler kötüleşince kendilerine soğuk davranıldığını, Grandük'ün onlara çok mesafeli davrandığını, bunun üzerine onların da kısa süre sonra ordudan ayrıldıklarını yazmıştır.⁴²

Basiret gazetesi 4 Ekim 1877 (22 Eylül 1293) tarihli ve 2219 numaralı sayısında Rusya'nın Lehistan'da bulunan müstahfız askerlerinden bu kez 50.000 neferini kaldırıp savaş mevkilerine sevk ettiği gibi Petersburg ve diğer büyük şehirler gençlerinden yazılmış olan muntazam olmayan (gayri muntazam) millet askerinden dahi 70.000 neferi kavgaya gönderdiğini yazmıştır.⁴³ Oysaki Çar II. Aleksandr, Rusya'nın sınırları içindeki Polonya, Litvanya ve Beyaz Rusya'da meydana gelen halk isyanlarını sert şekilde bastırmış ve yalnızca Polonya'dan 18.000 kişi yerlerinden başka yerlere sürülmüştü. 1861'de Rus köylülerin isyanlarını da kanlı bir biçimde bastıran ve birçok vatandaşını da astıran Çar II. Aleksandr'a halk tarafından Veşatel (astıran ya da asan) lakabı verilmiştir.⁴⁴

24 Nisan'da Rusya ile başlayan savaşa 29 Nisan 1877'de Karadağ, 22 Mayıs 1877'de Romanya ve 13 Aralık 1877'de ise Sırbistan dâhil olmuştur.⁴⁵ Rusya Balkanlar'daki müttefiklerini finansal olarak desteklemiş ancak bu ona pahalıya patlamıştır. Romanya, Rusya ordusunun Romanya topraklarında oluşundan dolayı 1877 Mayıs ve Ekim aylarında 2 milyon ruble almıştır. Romanya bundan başka birlikleri için 32 ağır top, 20.900 mermi, 4.5 milyon pud barut, 25.000 tüfek, 8.6 milyon fişek almıştır. Sırbistan'a ise 1877 Ağustos ve Ekim aylarında 1 milyon ruble gönderilmiştir. 1876 yazında Sırbistan'a 4 milyon ruble borç, askeri ihtiyaçları için tahsis edilmiş, ödenmesi yılmıy bulmuş ve Sırp ordusu zaten yenilmişti. Sonbaharda yine Rusya, Sırbistan'a 1 milyon ruble göndermiş ve askeri gücünü yeniden organize etmesini istemişti. Karadağ'da ise Hersek kaçkınları olduğundan Rusya bunlara her ay 40.000 rubleyi ekmek alımı için tahsis etmekteydi. Bu meblağ sonradan

39 *Rumeli Orduları Başkumandanı Süleyman Hüsnü Paşa'nın 93 Osmanlı- Rus Harbi Hatıraları*, Haz. Ebubekir Subaşı, Çelik Yay., İstanbul, 2021, s. 54-55.

40 BOA, HR.TO. 129/4 28.10.1877, BOA, Y.PRK.HR. 3/66 1295.L.20 (17.10.1878)

41 BOA, HR.MKT. 983/87 1294.Ş.03 (13.08.1877)

42 *Prusyalı Bir Subayın ...*, s. 221.

43 Sacit Uğuz, *Basiret Gazetesi'ne Göre 93 Harbi'nde Rumeli (1877-1878)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s. 294.

44 Zeynep Zafer, "V. M. Garşin'in Sanat Dünyasında Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878)", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 6, Sayı 2, Aralık 2017, s. 365-366.

45 Yusuf Hamzaoğlu, *Sırbistan Türklüğü*, Logos-A Yay., Üsküp, 2004, s. 394.

50.000 rubleye, 1 Ocak 1878'den itibaren ise 68.000 rubleye yükselmiştir. 1876 Aralık ayında 1 milyon ruble tohum ve askeri giderler için verilmiştir. Nisan 1877'de Karadağ'ın savaşa girmesiyle bu masrafların hepsi Rusya'nın sübvansiyon desteği ile giderilecekti. 1876 sonundan Karadağ seferberliğinin sonuna kadar toplam 4.8 milyon ruble ayrılmıştır. Karadağlılara savaşın başında 5.000 tüfek, 3.9 milyon fişek, çeşitli teçhizat ve 10 top verilmiştir. Bulgaristan'da ise idari yapının kurulması için 1877-1880 yılları arasında Rus hazinesi 2.3 milyon ruble harcamıştır. Gönüllü milis kuvvetleri ve ganimet şeklinde alınan silahlardan önemli sayıda farklı kalibrelerde top, tüfek, cephane, teknik teçhizat, ilaç ve sağlık malzemeleri verilmiştir. Bulgaristan, Rusya'dan 5 askeri gemi, tekneler ve diğer küçük çapta kayık vb. almıştır. Bulgaristan ordusunun kurulumu ve desteklenmesine 4.8 milyon ruble harcanmıştır.⁴⁶

Savaş ilan ettiği 24 Nisan 1877 günü Rus Çarı II. Aleksandr Kişinev'de kendi halkına, ordusuna ve dünya kamuoyuna Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasının gerekçelerini bir beyanname yayınlamak için açıklamaya çalışmıştır. Bu beyanname Çar şunları söylemiştir:

"...Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da çıkan elemli vakalar sırasında bu endişe, hareket hakkımız üzerinde en büyük etken olmuştur. Önce Avrupa büyük devletlerinin de yardımlarıyla o bölgede islahat yaptırmayı dostane müzakerelerle başlatmak istedik. Bu islahatın uygulanması için uzun seneler aralıksız girişimlerde bulduk. Bu islahatın yapılacağını Bâb-Ali daha önce Avrupa hükümetlerinin ve Rusya'nın sarf ettiği çabalar istenilen neticeye varmadı.

...

Bab-ı Ali verdiği ret cevaplarıyla bizi silaha sarılmaya zorluyor. Müdafaa ettiğimiz davanın hakkaniyet ve adaletinden eminiz.

Cenab-ı Hakkın yardımına güvenerek vaktiyle vaat etmiş olduğumuz ve Rus halkı tarafından mazhar olmuş bulunan şeylerin ve sözlerin tatbiki zamanı gelmiş olduğunu bütün tebaama ilan ederim. Bildiğiniz gibi Rusya'nın onur ve haysiyeti mevzu bahis olunca yalnız başımıza harekete geçeceğimizi evvelce de söylemiştik.

Allah'ın avn ü inayetinin şanlı ordularımızın üzerinden eksik olmaması duasıyla, size Osmanlı ülkesine taarruz etmenizi emrederiz."

Ordu komutanlık karargâhında beyanname okunduktan sonra dini bir merasim yapılmış ve Çar. II. Aleksandr komutanlarına *"Sağ olunuz, tekrar görüşürüz, şan ve şerefle çabuk geri dönünüz, Rus silahlarının onurunu muhafaza ediniz, Tanrı hepinizi korusun"* diyerek vedalaşmıştır. Onun ayrılmasından sonra Çar'ın kardeşi ve Rus Güney Ordusu Komutanı Grandük Nikola Nikoloyeviç ordusuna yazılı olarak şu emri vermiştir:

"200 seneden beri, Hristiyan kardeşlerimiz, Türklerin zulmü altında eziliyor. Bu eziş ne kadar zalimane bir baskıdır?

İnsanca her aziz olan şey, mukaddes Hristiyan halkının ırz ve namusu, kanı pahasına kazanılmış malı ve sahip olduğu bütün varlığı, Müslümanlar (kafirler) tarafından tehlike altına sokulmuştur.

⁴⁶ Valeriy Stepanov, "Zaferin Bedeli: 1877-1878 Rus- Türk Savaşı ve Rusya'nın Ekonomisi", Çev. Mustafa Tanrıverdi, *Harp Tarihi Dergisi*, Sayı 3, Haziran 2021, s. 184-185.

...

Ey komutam altında bulunan her rütbedeki subayların ve erlerim! Biz imparatorumuzun dileğini yerine getirmeye ve babalarımızdan miras kalan mukaddes bir maksadı yapmaya memur edildik.

...

Maksadımızın kudsiyeti cihetiyle Allah bizimle beraberdir. Marş ileri! Generalden nefere kadar herkesin vazifesini yapacağından ve Rus namını yükselteceğinden eminim.

...

Sınırı geçer geçmez öteden beri bizimle dost geçinen, istiklal ve hürriyeti uğrunda Rusya tarafından birçok kan dökülen dost Romanya toprağına gireceğimizi ihtar ederim.

Atalarımızın hele babalarımızın bu topraklar üzerinde gördükleri saygıyı bizim de göreceğimizden eminim.

Geri dönüşte de Romanyalılarla kardeşçe ve dostça muhabbet gösterilip, kendilerinin adetlerine riayet edilmesini ve Osmanlıların aleyhine onlara yardımcı olunmasını, icap ettiği takdirde kendi ülkemiz gibi onların memleketinin de muhafaza edilmesini dilerim.

Bu emrin bütün birliklerce okunmasını isterim.”

Bu emirden sonra Grandük Nikolayeviç gireceği Romanya topraklarında iyi karşılanması için Romen halkına da bir beyanname ilan etmiştir:

“Romanya Prensiği ahalisi

Bütün Rusya’nın İmparator Hazretlerinin emriyle, Osmanlılarla savaş yapmak üzere çok kez sizler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmış ve selamlanmış olan eski ordularımız gibi, bu defa da emrim altındaki ordu ile ülkenize gireceğim.

Bunu bildirmekle bizler sizlerin dostunuz ve iyiliğinizi istediğimiz gibi, dede ve babalarımız gibi sizlerin de Osmanlılarla yapılan savaşlarda, vaktiyle ordumuza karşı göstermiş oldukları dostluk ve misafirperverliği sizlerin de göstereceğinizi ümit ederim.

...

Rumenler biliyorsunuz ki babalarımız babalarınızı kurtarmak için kanlarını döktüler. Balkan yarımadasındaki mazlum Hristiyanları hürriyete kavuşturmak ve selamete çıkarmak maksadıyla, yalnız Rusya’nın değil bütün Avrupa’nın arzusu ile ülkenizden geçecek olan ordumuza yardımınızı istemek hakkımızdır.”

Padişah II. Abdülhamit ise Serasker’e (Harbiye Nazırı) yani başkomutan vekilinin şahsında orduya hitaben bir telgraf göndererek, Rusya’nın Osmanlı Devleti ile münasebeti keserek savaş ilan ettiğini belirtmiştir.

“... Askerimizin Osmanlılığın şeref ve şanını ve atalarının mesleğini muhafaza edip beni mahcup etmez. Komutanız altında bulunan bütün ümera ve subayları ve evladım olan askerim erlere mahsus selam ederim.

Devlet ve milletin kendilerini bugün için büyütmiş olduğunu bilerek ümit edilen gayret, hamiyet ve şecaati hakkıyla ve tamamıyla ispat etsinler” diyerek gerekirse kendisinin de askerlerle beraber, canını feda etmeye hazır olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷

C.Bulgar Gönüllüler

Savaşın başlamasıyla birlikte Grandük Nikola, Memleketeyn'e girmiştir. O, buraya gelmez gelmez ilk iş olarak General Hristof'un maiyetinde bir askeri fırka kurmuştur.⁴⁸ Kiev'de 2 gönüllü Bulgar taburu kuran Bulgarlar, 7 Mayıs 1877'de General Staylef'in emrine girmişlerdir.⁴⁹ Romen ordusu bu sırada Tuna'ya gönderilmiş ve iki koldan harekete geçmişti. Komuta merkezi de Ploieşti'de bulunmaktaydı. II. Aleksandr da 6 Haziran 1877'de Ploieşti'ye gelmiştir. Bulgar milisler organize edilip Mayıs-Haziran aylarında Ploieşti yakınlarındaki kamplara yerleşmişlerdir. Milisler 3 piyade bölüğü ve 100 atlıdan olmak üzere 930 kişiden oluşacak şekilde düzenlenmişlerdir. Milislerin çoğu topraksız köylüler ve iflas etmiş tüccar ve aydınlardan oluşmaktaydı. Bulgar çorbacıları milislerin elindeki silahların bir gün kendilerine çevrileceğini bildiğinden milislerden nefret etmekteydiler. Romanya'da yaşayan çorbacı Bulgarlar Rus komutasını kendi lehlerine çevirmeye çalışmışlardır. Halkın yoğun tepkisinden dolayı Bulgar milisler de çoğu Rus olan komutanlardan nefret etmekteydiler. Milisleri eğiten subaylar ise Bulgarların “mücadelesine” saygı duymakla birlikte onları yabancı olarak nitelendiren ve köle muamelesi yapan subaylar da olmuştur. Rus ordusunda aynı zamanda birçok önemli görevde bulunan Bulgar kökenli insanlar da bulunmaktaydı. Milislerin başında birçok dil bilen, iyi eğitilmiş, Orta Asya'da ve Kırım'da savaşan ve Bulgarların kurtuluş mücadelesine sempatiyle yaklaşan Tümgeneral Stoletov bulunmaktaydı.⁵⁰ Romanya'da kurulmuş olan 6 Bulgar gönüllü taburuna⁵¹ ek olarak Eski Zağra'da 6 Bulgar milis taburu daha kurulmuştur. Bu tabur da Grandük Nikola'nın emrine verilmiştir.⁵²

Basiret gazetesi Lünberg'den aldığı 19 Mayıs tarihli telgrafa binaen *Narudeva* gazetesinin Rusların kuruluşunu tahayyül ettikleri Bulgar ordusuna verilmek üzere Memleketeyn tarafına 20.000 Şaspu tüfeği ve 12 parça top ve 6.000 baş hayvan sevk edeceklerini yazdığını belirtmiştir:⁵³

Ruslar, Bulgarlara hitaben savaşın başında Bükreş'te şöyle bir beyanname hazırlamışlardı:

“Kardeşler;

Bir milletteki kendi hürriyet ve istiklali için kan döker ve mücadele ederse, o millet er geç emellerine kavuşur. Bağımsızlık, fedakârlık yapmadan kazanılmaz. Yüzyıllardan beri boynumuzdaki esaret halkası altında canımız pahasına çok kere ayaklandıkça da her seferinde düşman sürüsü bizi kana boğarak sesimizi kesti. Yapılan çeşitli işkenceler karşısında bütün dünyanın merhametini üzerimize çektik.

47 Süer, a.g.e., s. 65-69.

48 Uğuz, a.g.t., s. 289.

49 Süleyman Kocabaş, *Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, Bayrak Yay., İstanbul, 1989, s. 321.

50 Kutlu, a.g.t., s. 69-70.

51 Fehmi Nuza, “1293 (1877/78) Osmanlı- Rus Harbinde Askeri Harekat”, *Türk Kültürü*, Sayı 181, Kasım 1877, s. 18.

52 Kocabaş, a.g.e., s. 321.

53 Uğuz, a.g.t., s. 21.

Kardeşler, Rus ordusu ile birlikte muharebe etmek için beklediğimiz mukaddes zaman geldi. Hemen silahlanınız, bizim için hazırlanmış olan mevkie layık olduğumuzu ispat etmeliyiz. Bizi kurtaracak olan Rusya'nın yanında savaşmalıyız. Menfaatimiz, geleceğimiz buna bağlıdır.

...

Şimdi Romanya'dan sizi bu ayaklanmaya davet ediyorum."⁵⁴

Ruslar, 22 Haziran 1877'de Tuna'yı geçmiş ve Zıştovi üzerine yürüyerek burayı almışlardır. Çar da Zıştovi'ye gelerek burada bir kilisede ayine katılmış, Bulgarlara hitaben bir bildiri yayınlamıştır. *"Bulgar milletinin mukaddes hukukunu temin için geldiklerinden bahisle, onları yardıma çağırmıştır"*.⁵⁵ Bulgarlara hitaben bildirisinde Çar, Hristiyan-Müslüman intikamını körüklemiş, Bulgarları kıskırtmıştır. İç ihtilaller yüzünden Bulgarlar ve Müslümanlar arasında zıtlık olduğundan Bulgarlar bu tahrikle gaddarca eylemlerde bulunmuşlardır.⁵⁶ Zıştovi'ye 28 Haziran'da Grandük Nikola Nikoloyeviç, veliaht ve maiyeti ile gelen Çar II. Aleksandr aynı gün Zimniçe'ye geri dönmüştür. Çar'ın Ruslara destek ve itaat istediği Bulgaristan ahalisine hitaben olan beyannamesi⁵⁷ şu şekilde idi:

"Ordularım Tuna'yı geçtiler, Balkan Hristiyanlarının durumlarını ıslah için, bundan önce birkaç kez harben girmiş oldukları memleketinize yeniden ayak bastılar. Eski tarihi geleneklerine uyarak milletim ve ecdadım, kendi silah kudret ve gücüne dayanarak önce Sırp ve Rumenlere, bugünkü siyasal yaşayışlarını temin etmiştir. Rus milletinin hemdin bulunduğu Balkanlardaki Hristiyanlara karşı olan sevgisi bugüne kadar hiçbir zaman gevşememiştir. Bugün de Balkanların büyük Hristiyan toplumuna karşı aynı sevgi ve aynı duygumuz bakidir.

...

Hristiyan Bulgarlar Müslüman boyunduruğundan kurtuldunuz. Dünyaya Hristiyanlık şefkatinin bir örneğini gösterdiniz. Aradaki kötülükleri unutunuz. Tuna'da birçok kez muzaffer olarak dalgalanmış olan Rus bayrağının gölgesi altında toplanınız. Bulgar lejyonları memlekette sükûn ve asayiş muhafaza için doğacak kuvvetin çekirdeğini vücuda getirecektir. Rusya'nın nice senelerden biri sizler için yaptıkları fedakârlığa ve size hazırlamış olduğu mukadderata layık olduğunuzu ispat ediniz. Ruslara tam bir itaat gösteriniz. Hareketlerinizi sadıkane takip ediniz. Selametiniz ve geleceğiniz bundadır.

*Derin bir saygıyla Allah'ımdan Hristiyanlığın düşmanlarına karşı bizlere zaferi ihsan ve davamızı takdis etmesini dilerim."*⁵⁸

Bu beyannamenin bir sureti de *La Türki'*de görülmüş ve tercümesi 7 Temmuz 1877 (25 Haziran 1293) tarihli ve 2141 numaralı *Basiret* gazetesinde yayınlanmıştır.⁵⁹ Yine *Basiret* gazetesini 7 Ağustos 1877 (26 Temmuz 1293) tarihli ve 2168 numaralı nüshasında Rusların Rumeli ahalisine hitaben neşrettikleri bir ilanname yayınlamıştır. Bu ilanda Bulgarlara hitap edilerek imparatorluk askerlerinin Tuna nehrini geçerek memleketlerine girdikleri

54 Süer, *a.g.e.*, s. 533.

55 Kocabaş, *a.g.e.*, s. 320-321.

56 Necati Süral, "1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Balkan Cephesi Askeri Harekati", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı 226, Haziran 1968, s. 13.

57 *1877-1878 Osmanlı-Rus...*, s. 40.

58 Süer, *a.g.e.*, s. 534.

59 Uğuz, *a.g.t.*, s. 212-213.

belirtilmiş, Müslüman ahaliye de seslenilerek dinlerinin bozulmayacak şekilde işlerinin, mallarının, ailelerinin azizane olarak korunacağı Aleksandr imzasıyla ifade edilmiştir.⁶⁰ Yine *Basiret* gazetesi Londra'dan, 12 Temmuz 1877 Perşembe günü aldığı telgrafı 14 Temmuz 1877 (2 Temmuz 1293) tarihli ve 2147 numaralı nüshasında yayınlamıştır. Buna göre mecliste Mösyö Jokins'in Çar'ın Bulgarlar'a hitaben neşrettiği beyannamesi hakkında sonraki gün veyahut Pazartesi günü bir soru soracağını ve Rus idaresinin Bulgaristan'da Rus lisanını mecburi addettiğinin aslı olup olmadığını soracağını beyan ettiğini, Jokins'in Çar'ın kesin surette vaki olan vaatlerine muhalefet olup genel emniyet ve itimatın kalmamasını gerektiren bu gibi tedbirlerin aleyhinde hükümetin protesto etmek niyeti olup olmadığını soracağını yazmıştır.⁶¹

Rus ordusunun Tuna'yı geçmesiyle Albay Gazenkampf, Bulgar halkın Rus ordusunu sevinçle karşıladığını belirtmiştir. "*Kadınlar ve çocuklar etrafımızı sardı ve çocuklar hiç utangaç değillerdi. Çevredeki tüm köylerden Bulgarlar "Yaşasın" çıığıyla bize doğru koşular ve ellerini çırparak Grandük'e ve hepimize yeşillikler, çiçekler, çelenkler, buketler, işlemeli mendiller ve havlular attılar*"⁶² diyen Gazenkampf çocuklar ve yaşlılar dahil herkesin çok sevinçli olduğunu ifade etmiştir.⁶³

Bulgar halkının Rus askerine çok destek olduğu, onları yedirip içtikleri, evlerini kiraladıklarını hatta bazen de onları evlerinde misafir ettiklerini Rus Savaş Muhabiri Vasili İ. N. Daçenko belirtmiştir.⁶⁴ Rus General Skobelev'in garnizonunun olduğu Brestoveç köyünün nüfusunun çoğunluğunu Bulgarların oluşturduğunu belirten Daçenko, Skobelev'in Bulgar gönülleri ile sık sık konuştuğunu yazmıştır.⁶⁵

Tuna'yı geçen Rus ordusuna Bulgar gönüllüleri de katılmış⁶⁶ ve Müslümanların silahları alınıp Bulgarlara verilmiştir. Bulgarlar bu silahları katliam için kullanmışlar ve Kazak ve Rus askerleri de onlara bu konuda yardım etmiştir.⁶⁷ Rusların Müslümanları katledip tecavüz etmesinin ve Bulgarları da benzer zulüm eylemlerine teşvik etmelerinin raporları İstanbul'a ulaşmıştır. Bununla ilgili İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Layard sorgulanamaz bir otorite olup ve askeri kabiliyetini Rusya karargâhına borçlu olan Yarbay Wellesley'in Türk askerinin geri çekilirken yağma ve kötü davranışta bulunmadığını belirttiğini ancak Rusların ve "*Yenilmezler*" adı verilen Romanya'daki Bulgarların tam tersi davrandıklarını, yağma, ölüm ve yıkımda bulduklarını ifade etmiştir. Layard, Rus İmparatorunun savaşa bir Haçlı Seferi karakterini verdiğini ve Bulgaristan'da her şeyin imha edilme tehlikesinin olduğunu belirtmiştir.⁶⁸

60 Uğuz, a.g.t., s. 328-329.

61 Uğuz, a.g.t., s.27.

62 Tural Novruzlu, Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Plevne Müdafası, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2022, s. 74.

63 Kezban Acar Kaplan, "Bazı Rus Subay Ve Komutanlarının Günlüklerinde ve Hatıratında 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına Dair İzlenimler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXI/1, 2016, s. 222.

64 Aytaç Yürükçü, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Propaganda: Avrupalı Gazetecilerin Faaliyetleri ve Rus Savaş Muhabiri Vasili İ. N. Daçenko'nun Savaş Notları, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018, s. 112.

65 Yürükçü, a.g.t., s. 128.

66 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi: 18 ve 19 Yüzyıllar*, C.1, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Koç, İstanbul, 2006, C. I, s. 386.

67 Kocabaş, a.g.e., s.321.

68 Tuğba Karagözoğlu, *1877-1878 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nde Görev Yapan İngiliz Büyükelçi Sir Henry Austen Layard'ın Osmanlı-Rus Savaşı'na Bakışı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2019, s. 39.

Rusların zulmünü *Vakit* gazetesi Avrupa gazetelerinden yaptığı tercümelemlerle teyit ederek yayınlamıştır. Hükümet ise kutsal cihat ilan etmiştir. *Vakit* gazetesi, hükümetin Rus zulmüne karşı kutsal cihat ilanını 30 Temmuz 1877 tarihli 632 numaralı sayısında yayınlamıştır. İlan şu şekilde idi:

*“Rusya ile Osmanlı Devleti arasında cereyan eden savaş bütün şiddetiyle devam etmektedir. Bu savaşta birçok vatandaşımız Ruslar tarafından vahşi bir zulme tabi tutulmaktadır. Bu sebeple bütün Müslümanların bu yolda kutsal cihada katılmaları farzı ayındır. Bunun savaşabilecek tüm Müslümanlara şumulü vardır. Hal böyle iken bazı kimseler askere sevk edilirken veya savaş mahallinden firar ettikleri görülmektedir. Bu tür olayların önlenmesi ve önüne geçilmesi için şiddetli tedbirler alınacağı kamuoyumuza ilan edilir.”*⁶⁹

Yine Büyükelçi Layard, Dışişleri Bakanı Lord Derby’ye çektiği telgrafta Konsolos Blunt’un Sırp devriye birliklerinin Köstendil ve Sofya arasındaki Radomir’e ulaştıklarını, onlar ve Rusların ilerledikleri sırada Bulgar nüfusu silahlandırdıklarını, geçen yaz yapılan zulmün tekrarlanacağı korkusunun bir panik havası yarattığını, bölge nüfusunun oranın güvenliğini sağlamakla görevli olan otoriteleri son derece utandıracak şekilde Filibe’ye kaçtıklarını ve Edirne’ye üşüştüklerini yazdığını, Rus öncü kuvvetlerinin Sofya’yı işgal ettiğini ve çok sayıda İngiliz doktor ve Albay Baker’in, Baker Paşa ile birlikte olan ve ciddi bir şekilde hasta olan V. C’nin Rusların eline düştüğünü ifade etmiştir.⁷⁰ Valentine Baker Paşa, Doğu Sudanlı Mısır birliklerine komuta eden İngiliz subayı idi. Kahire’den gelen Mısır keşif birlikleri Şıпка geçidinde Prens Mirsky komutasındaki Rus güçlerinin taarruzunun püskürtülmesinde rol oynamıştır (17 Temmuz 1877). 18 Temmuz 1877’de General Gurko’ya takviye kuvvetleri getirilirken, Prens Hasan Paşa emrindeki Mısır takviye kuvvetlerinden Valentine Baker Paşa, Yüzbaşı Sormanı, Binbaşı Turnheysen ve Darfur ile Bahrü’l-Gazal Fatih Zübeyr Paşa’nın emrindeki birlikler Ağustos 1877’de Bulgaristan’a gönderilmiştir. Bulgaristan’daki savaşta Baker Paşa saldırılarda liderlik etmiş ve düşmanın yolunu kılıcı ile kesmiştir.⁷¹

Savaşta tutulduğu yazılı olan 4 Bulgar’ın savaş esiri olmayıp asilerden sayılmış bulduklarından örfi idare kaidesine uygun olarak bunların ve bundan sonra tutulacak silahlı Bulgarların idamları ve esirler içinde olan Rusya subaylarının da bundan boş olamayacağından İstanbul’a gönderilmesi istenmiştir.⁷² Yine bu Bulgarların salıverilmelerinde mümkün mertebe yeterli olunması ve esir teslimi maddesinin karşılıklı icrasının sağlanması istenmiştir.⁷³

D.Yunan Gönüllüleri

Savaşın başında Yunan devletinin tarafsız kalacağına dair Bab-ı Ali’ye gereken bilgiyi vermiş olduğunu ve Osmanlı Devleti’nin Yunan hududunda bulunan ordusunu geriye çekip Tuna’ya sevk edeceğini ve hudut hizmetini müstahfiz askerlerine ihale edeceğini *Nevlogos* gazetesi yazmıştır.⁷⁴ İstanbul’daki Yunan Büyükelçisi Kunduriyotis de İngiliz Büyükelçisi

69 İlhan Yerlikaya, “Sırp-Karadağ ve 93 Savaşı’nın *Vakit* Gazetesi’nde İşlenişi”, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı 41, Ağustos 1996, s. 34.

70 Bilal N. Şimşir, *Rumeli’den Türk Göçleri*, C.I, T.T.K. Yay., Ankara, 1989, s. 257.

71 Ebubekir Özger, *Kırım ve 93 Harplerinde Kuzey Afrika Bölgesinin Osmanlı Devleti’ne Askeri Desteği*, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021, s. 96.

72 BOA, MB.İ. 39/6 1294.Ş.10 (20.08.1877)

73 BOA, MB.İ. 45/237 1295.B.24 (24.07.1878)

74 Uğuz, *a.g.t.*, s. 191.

Layard'a Rusya'nın Slavlar lehine olduğu sürece Türkiye politikasına karşı olduğunu, Teselya ve Makedonya'da Slavlara karşı kararlı bir politika izleyerek Balkanlar'daki Rum nüfusun Slavlar tarafından yutulmasını engelleyeceklerini belirtmiştir. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a dair bir kaygı taşımaması gerektiği şeklinde güvence vermiştir.⁷⁵ Ancak Yunanistan meselenin başlangıcından beri Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanlık ilanına hazırlanmakta ve birtakım kışkırtıcılar da ahalisi Rum olan vilayetlerde bir fesat çıkarmaya çalışmakta idiler.⁷⁶ Dolayısıyla devletin böyle sıkıntılı olduğu sıralarda her zamanki gibi gizlice askeri hazırlıklarda bulunan Yunanistan'ın⁷⁷ savaş ilanına karşı Kalas Boğazı'nı temin için Bülbülce'ye bir istihkam ataşesinin gerektiği Dar-ı Şura-yı Harbiye Müşavere Heyeti tarafından beyan edilmiştir.⁷⁸

Savaşa girmek ya da hükümette bir çatlak oluşmamasını sağlamak sorunu ile karşı karşıya kalan Yunanistan'da kamuoyu savaşa olumlu yaklaşıyordu.⁷⁹ Gerçekte Yunanistan'da savaş hazırlıkları savaştan önce başlamıştı. 4 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Atina Elçiliği'nden gelen yazıda Deliyorgi kabinesinin fevkalade bir ihtiyat ordusu teşkili hakkında Meclis-i Mebusan'a vermiş olduğu layihanın niteliğini 27 Mart tarihli arızasında bildirdiğini belirtmiştir. Layihanın Yunan parlamentosu tarafından kesinlikle kabul edildiği gibi Krallık tarafından da tasdik edilmiş olduğundan kanun hükmüne girdiğini, bunun hükümleri gereğince henüz mevcut olan 15.000 neferden mürekkep Yunan ordusuna 20.000 nefer daha ilave edilip fevkalade bir ihtiyat ordusu tanzim edildiğini, bu halde Yunan devletinin seferber askerinin gerçek miktarının 35.000 demek olduğunu ifade etmiştir. Bundan başka 4'ü dağ topu o hak üzere 6 batarya Krupp topu sipariş edilmiş ve bu topların değeri olan 800.000 frankın da Frankfurt'a gönderildiğini, sonuçta 10 milyon franklık borcun defteri henüz kapanmamış olduğundan Mösyö Deliyorgi'nin müfrezeleri teşvik için ihraç fiyatının 79 franga tenzilin teklif ederek parlamentonun bu teklifi kabul ettiğini, onun inanınca bu 10 milyon frank'ın 40.000 kişilik bir ordunun eşya ve edevatını satın alma ile beraber asker talimlerine de yeterli geleceğini belirtmiştir.⁸⁰ Atina Elçiliği'nden gelen bir diğer yazıda ise Yunanistan'da icra edilen savaş hazırlıkları hakkında bilgi verilmiştir. 1. sınıf ihtiyat askerinin silah altına toplanmasıyla 8.000 kişiyi aşan bir kuvvet oluştuğunu, bundan başka 1877 senesinde toplam 2.400 nefer 2. derece ihtiyat askeriyile İstanbul, İskenderiye, İzmir, Yanya, Selanik ve Memleketeyn taraflarından gelip Yunanistan ordusuna giren 3.600 nefer gönüllüler ve o an mevcut bulunan 8.200 nefer muvazzaf askeri hesaplandığında toplam kuvvetin 22.200 nefere ulaştığı bildirilmiştir. Kral tarafından verilen emre uygun olarak ihtiyat askerinin 2. sınıfı da silah altına alınmış ve bunların da 10.000 kişiye ulaşacağı beklenmekle bu halde 1877 Eylül'ün sonundan önce Yunanistan ordusunun takriben 32.000 kişiye ulaşacağını muhtemel olduğu, bu askerlerin Seb ve Ağërbinot adlı yerlerde bulunan iki orduya ve hududun başlıca noktaları üzerine taksim olunacağı, şimdi iki orduda mevcut olan 8.000 kişiden başka hudut boyuna toplanmış olan askerin şu şekilde taksim olduğunu yazmıştır: "İki piyade taburu ve bir hafif piyade taburu ve bir süvari taburu ve bir batarya sahra topu ile bir bölük kazmacı askeri Lami ve bir tabur hafif piyade İpani ve bu askerden bir tabur Yanito ve ve bu askerden bir tabur Karpinsi ve bir tabur piyade Dönice ve bir

75 Bülent Akyay, *Tesalya Meselesi (1881)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2021, s. 88.

76 Ahmed Midhat Efendi, *Zübdetü'l Hakayık*, Haz. Ömer Faruk Can, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2015, s. 294.

77 Süer, *a.g.e.*, s. 70.

78 Arif Yıldırım, *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Zeybek Taburları*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2012, s. 85.

79 Jelavich, *a.g.e.*, s. 388.

80 BOA, HR.TO. 7/7 04.04.1877.

tabur hafif piyade Karvasane ve bir tabur piyade ile bir batarya sahra topu Misaluki ve bir bölük asker ile bir batarya sahra topu Sen Mor adlı yerlerde mevcuttur. Hudut civarında bulunan yerlerde olan başlıca silahlar ve mühimmat ambarları Vaniçe civarında olan Lami ve Zaverde tabir olunan tabyalar içinde inşa edilmiştir. Araştırmama nazaran hafif piyade neferlerine Milona usulünde 9.000 kıta tüfek dağıtılmıştır. Bu silahlar Yunanistan ordusu subaylarından biri marifetiyle icat olunmuş olmakla bunlar Yunanistan'da yeni icat tüfeklerin hepsinden yüksek sayılmaktadır. Avusturya'da Gras adlı fabrikatöre sipariş edilen 75.000 kıta tüfekten 25.000 kitası bugün bu tarafa gelmiş olmakla bütün piyade askeri bu tüfeklerle silahlandırılacaktır. Sipariş edilen 10 batarya Krupp topundan imal edilenler parça parça Yunanistan'a gelmekte olduğu gibi her hafta gerek Pire'ye gerek Nopli'ye çok miktar savaş mühimmatı gelmektedir. Şimdiye kadar 20 milyondan fazla metalik fişek Nopli'ye ulaşmış ve buranın fabrikasında da günlük 30.000 fişek imal edilmektedir. Bu silahlardan başka Muhafaza-i Milliye, Fıratretine ve Santrer Karanova adlı komiteler de kendi hesapları için birçok silahlar celb etmişlerdir. Komitelerin birincisi 25.000 ve ikincisi 15.000 ve üçüncüsü 10.000 kıta Şaspu tüfeği satın almışlardır. Bundan başka Rum ve Slavlardan oluşan bir komite de geçende 12.000 kıta tüfek göndermiş ve silahların hepsi Yunan devletine teslim edilmiştir. Manastırlarda bulunan katırlar hükümet tarafından alınmış ve zapt edilmiş ise de bunlar yetmediğinden katır ve beygir satın alınması için İtalya'ya bir subay yollanmıştır.”⁸¹ Selanik Yunan Konsolosu Vatikiotis, ihtilal komitelerini silahlandırmıştır. Yunanistan'dan Panayotis Kalogeros ve Kerapatakis gibi eşkıyalar Tesalya ve Olimpos'a gelmişlerdir. Onların bu gelişleri Atina'daki Milli Güvenlik, Fereos, Kardeşlik gibi yurtsever cemiyetler ile Yunanistan Başbakanı Kumunduros ile yakın ilişkideki Yunanlı politikacı Vulgaris'in çalışmaları sonucunda olmuştur. Kanaris kabinesi Haziran 1877'de bu komiteleri Kalligas başkanlığı altına toplamıştır. Vulgaris ise Salamis'te bir kamp kurarak gönüllülere askeri eğitim verdimekteydi. Tesalya, Epir ve Makedonya bu komitelerin eşkıya akınlarına uğramıştır.⁸²

Aydın vilayetinden Sadaret'e gönderilen telgrafta ise Haralambo'nun İzmir'den gönderdiği şahısların gönüllü asker olmak üzere Aydın'dan Yunanistan'a gitmekte oldukları, önce ve sonra yazıyla Dahiliye Nezaretine arz ettiği gibi Haralambo'nun İzmir Rumları arasında olmasının muhtemel olup onun da teşvikçilerden olduğu, Dahiliye Nezaretinden bildirildiği vechle buradan Yunanistan'a giden şahısların vapura binişlerinde pasaportları yoklamak vesilesiyle bazıları tevkif olunmakta ise de bunların teşvikçileri bulunmadıkça teşebbüslerinin önü alınamayacağını ve Haralambo başka bir sebeple o günlerde tevkif edilerek diğer teşvikçilerinin Yunanistan tebaası ileri gelenlerinden oldukları gibi bu hareketlerinden konsoloshanenin bilgisi olduğunun da yapılan gizli tahkikattan anlaşıldığı bildirilmiştir.⁸³ Aydın vilayetinin bu telgrafına cevaben Yunanistan'a giden gönüllülerden bilinen Haralambo'dan başka tertipçi ve teşvikçileri olduğu ve Yunan tebaasından buldukları beyan edilen şahısların isimleri ile beraber şahsi durumlarının ve giden gönüllülerin Osmanlı Devleti tebaasından olup olmadıklarının tahkiki ve bildirilmesi talep edilmiştir.⁸⁴ Yine aynı tarihte Yanya vilayetinden Dahiliye Nezaretine gelen telgrafta⁸⁵ gönüllü yazılmak üzere Yunan'a firar edenler gittikçe çoğalmakta olduğu ve ele geçirildikleri, malları ile aileleri hakkında gereği gibi muamele yapılmadığı halde firarilerin önü alınamayacağından nasıl muamele edileceğinin Preveze Mutasarrıflığı'ndan

81 BOA, HR.SYS.1711/9-2 28.08.1877.

82 Akay, a.g.t., s. 89.

83 BOA, HR.SYS. 1711/5 18.08.1877.

84 BOA, HR.MKT. 987/28 1294.Ş.23 (02.09.1877)

85 BOA, HR.SYS. 1711/5 18.08.1877.

sorulduğu, ne yapılması gerektiğinin bildirilmesi istenmiştir.⁸⁶ Yunan politikasının şekil değiştirmesiyle İzmir sahillerine dair alınan haberler bildirilmiştir. O zamandan beri buradaki Rumların, yerli ve ecnebi Yunanların göz önünde bulundurulduğu cihetle 20 günden beri İzmir Rumlarından ve çapkın takımından bazılarının posta vapuruyla Şire ve Atina'ya gitmekte oldukları görülüp bunların Yunanistan'da tertip olunmakta olan gönüllü askerine yazılmak üzere gittikleri ve kendilerinin miktarının da birkaç yüze ulaştığı bildirilmiştir.⁸⁷

Yunanistan'ın Korfu'da bulunan mühimmatıyla asker ve dağ toplarının Avusturya posta vapurlarıyla Ayamavra'ya nakledileceği Korfu Konsolosluğu'ndan bildirilmiştir.⁸⁸ Korfu adasından eşkiyaya yardım için karşı tarafa geçirilmekte olan gönüllü askeri ile top ve silahlar ve diğer mühimmatın geçişlerinin engellenmesi için gerekli tedbirlerin alınması için o tarafta bulunan zırhlı Osmanlı gemisinin komutanıyla haberleşilebilmesi vasıtasının sağlanması lüzumuna ve diğer ifadelere dair Korfu Konsolosluğu'ndan iki telgraf daha gönderilmiştir. Bunun için alınacak tedbirlerin komutana telgrafla bildirilmesi Bahriye Nezareti'ne yazılmıştır.⁸⁹ Komiteciler Korfu adası üzerinden Aya Saranda'dan Epir kıyılarına çıkıp iç bölgelere ilerlemişlerdir. Ancak İbrahim Paşa kuvvetleri bu grubu bozguna uğratmıştır. Denizdeki Osmanlı savaş gemileri kaçışlarını engellediğinden çok kayıp vermişler, Atina ve ihtilalci Epirililer bu felaketle sarsılmıştır.⁹⁰

Bu sırada Yunan eşkiyaları da boş durmamaktaydı. Paşalı köyünü yakarak Müslüman halkın büyük kısmını öldüren Yunan eşkiyası ile Osmanlı kuvvetleri Zadi köyü civarında yapılan çarpışmada Yunan eşkiyası geri çekilmiştir. Yine Yunan komiteleri tarafından kışkırtılan ve himaye edilen Giritli eşkiyalar da Laşit sancağı Lafiçi köyünde ayaklanmışlardır. Ancak Laşit Sancağı Mutasarrıfı Corci Paşa ayaklanmayı bastırmıştır.⁹¹

Tüm bu faaliyetlere karşın ve Yunanistan ile savaşa girilmesi durumunda Yunan adalarına saldırılması için 2.000 kadar Zeybek yardımcı kuvvetinin toplanması ve hazır bulundurulması Bab-ı Ali'den Aydın valiliğine gönderilen telgrafta istenmiştir.⁹² Eğer bu kadar Zeybek toplanamazsa zorunlu olarak İzmir'de toplanmış taburların ihtiyaçlarını gidermek için fırka, yedek ve muhafız askerlerin düzenlenip eğitilerek İzmir kalesinde hazır bulundurulması ve bunlara gerekli silah ve mühimmatın düzenli şekilde gönderilmesi istenmiştir.⁹³

Savaşın şekli başkalaştıktan sonra durumun önemi daha da artmıştır. Girit tarafının tamamen önemi göz önüne alınacak şekilde idi.⁹⁴ Dolayısıyla Girit'te bulunan nizamiye kuvvetleri yeterli olmadığından, orada bir olay çıkacak olursa ve Yunanlar saldırırsa yalnız donanma adanın korunmasına yetemeyeceğinden, adanın ve Müslümanların tehlikeye düşmesinden korkulmuştur. Gönüllü asker yani Asakir-i Milliye askerleri oluşturulup, savaşa

86 BOA, DH.ŞFR. 109/72-2 1293.A.06 (18.08.1877), BOA, HR.SYS. 1711/5 18.08.1877

87 BOA, DH.ŞFR. 109/51 1293.T.19 (31.07.1877)

88 BOA, DH.ŞFR. 109/72-4 1293.A.06 (18.08.1877)

89 BOA, HR.MKT. 1011/93 1295.Ra.06 (10.03.1878)

90 Akyay, *a.g.t.*, s. 93.

91 *1877-1878 Osmanlı-Rus...*, s. 58,78.

92 Ercan Uyanık, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Ödemiş Zeybek Taburları", *Tarih Çevresi Dergisi, Arkeolojik ve Tarihi Yönleri ile Bir Ege Kasabası, Birgi Sempozyumu Sunumları Özel Sayısı*, Mart 2022, s. 148.

93 Yıldırım, *a.g.t.*, s. 74.

94 Ahmed Midhat Efendi, *a.g.e.*, s. 294.

gidecek muntazam askerlerin yerine geçerek memleketin asayışı ve düzenini sağlamaları, her kazada bir veya birkaç tabur milli asker taburları kurulması düşünülmüştür.⁹⁵

10 Aralık 1877'de Plevne'nin düşüşünden sonra Ruslar, Balkan dağlarını aşarak Edirne'ye doğru ilerlemişlerdir. 4 Ocak 1878'de Sofya'ya, 20 Ocak'ta ise Edirne'ye girmişlerdir.⁹⁶ Edirne'den Gelibolu ve İstanbul üzerine yürüyecekleri haberi alınmış ve Karaağaç iskelesinden sevk edilecek taburların Gelibolu'ya çıkarılması istenmiştir. Karaağaç'ta toplanan Anadolu ve Arabistan halkından olan firari taburlar ile ordu mevcudu 34.000'e ulaşmış ve bunun 8.000'i Gelibolu'ya, 16 taburu da sınırları tecavüz eden Yunanistan'a gönderilmiştir.⁹⁷ Aynı sıralarda 7 Ocak 1878 tarihinde Yunanistan'da 10.000 yedek silahlı çağırılmıştı. Kalaris hükümetinin istifasının ardından 26-28 Ocak'ta Atina'da savaş yanlısı gösteriler artmıştır. Politikacılar korkaklıkla itham edilip, evleri taşlanırken, kraldan Batı Yunanistan'daki başıbozukların lideri Grivas'ın başbakanlığa atanması istenmiştir. 31 Ocak 1878'de ise Kumunduros yeni hükümeti kurarken meclisten Teselya'yı işgal etme yetkisini almıştır.⁹⁸

31 Ocak 1878'de Rusya ile Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ı içine alan bir ateşkes imzalanmıştır. Bundan haberi olmayan Yunanistan, bazı saldırgan eylemlerde bulunmuştur.⁹⁹ Teselya'ya 12.000 asker sevk etmiştir. 2.000 kadar Yunan eşkıyası ise Narda sınırına ve Dömeke mevkiinde Osmanlı sınırına tecavüz etmiştir.¹⁰⁰ Yunan askerinin sınırları tecavüzü üzerine Bab-ı Ali tarafından Yunan hamileri olan İngiltere, Fransa devletlerine birer nota gönderilip Yunan hükümetinin askerini geri alması için dostça aracılık yapmaları ve şayet Yunan askerini çekmez ise savaş ilanı ile kovulmalarının çaresine bakılacağı bildirilmiştir. Bunun üzerine ilgili devletler tarafından Yunan hükümetine gereken tebligat yapılarak Yunan devleti askerini geri alıp tecavüzden dolayı şiddetli mealde bir nota gönderilmiştir. Eğer bu uyarıyı Yunan devleti kabul etmezse İngiltere devleti Pire'yi istila edeceğini beyan etmiştir. Yunanistan bu haksız ve uygunsuz tecavüzlerinden dolayı Bab-ı Ali'nin icra ettiği kuvvetli tedbirlerin semeresi olarak işin diplomasi ile biteceği kuvvetle muhtemeldi. Süleyman Paşa'nın maiyetinde 18 tabur olarak Yunanistan hududu taraflarına memur olarak hareket üzere buldukları işitilmiştir.¹⁰¹

Şubat 1878'de Yunan birlikleri Osmanlı topraklarına girmiş ancak Rusya ve Osmanlı Devleti arasında 31 Ocak 1878'de ateşkes imzalandığını öğrenince ordu kendi sınırlarına çekilmek zorunda kalmıştır.¹⁰²

Savaş esnasında Belgrad'daki büyük devletlerin konsolosları Sırbistan ve Yunanistan arasında bir ittifak oluşması için Rusya'nın Belgrad Konsolosu'na talimat gelmiş olduğunu haber almışlardır.¹⁰³ Karadağ Dışişleri Müdürü Mösyö Radoviç, Prensi tarafından Yunan Kralı'na verilen nişanı teslim etmek için Atina'ya gitmek üzere hareket etmiştir. Bir süreden beri Yunanistan ile Karadağ, Sırp ve Memleketeyn Prenslikleri(Romanya)

95 İhsan Sungu, "Atatürk'ün Babası Ali Efendi ve Mensup olduğu Selanik Asakir-i Milliye Taburu", *Bellekten*, C. 3, Sayı 10, Nisan 1939, s. 341-342. Ahmed Midhat Efendi, *a.g.e.*, s. 294-295.

96 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 519.

97 *Rumeli Orduları Başkumandanı...*, s. 90-91.

98 Akyay, *a.g.t.*, s. 90.

99 Vasily Popoviç, *Evropa i Srpsko Pitanje Periodu Oslobocenja 1804-1918*, Belgrad, t.y., s. 124.

100 *1877-1878 Osmanlı-Rus...*, s. 90-91.

101 Uğuz, *a.g.t.*, s. 187.

102 Jelavich, *a.g.e.*, s. 388.

103 ATASE, ORH Kutu:22 Gömlek:47 Belge:47-4 16.06.1293 (28.08.1877)

arasında dostluk belirtileri görülmekte olup bunun ise bazı muhtemel durumlara ve bir maksada nazaran aralarında gizli bir ittifak mevcut olduğuna kuvvetli delil olduğu Atina Elçiliği'nden gelen yazıda da bildirilmiştir.¹⁰⁴ Yunan kralının savaş yaverlerinden Yüzbaşı Nukar'ın Prens Nikita'ya nişan götürmek üzere sonradan Çetine'ye gittiği, bu nişanın gönderilmesinin Yunan Devleti'nin Karadağ ile ittifak akdine çalıştığına delil addolunduğu Atina Elçiliği'nden gelen yazıda bildirilmiştir.¹⁰⁵ Yine Atina Elçiliği'nden gelen yazıda haber alındığına göre Yunan Kralı'nın savaş yaverlerinden biri vasıtasıyla Prens Milan'a nişan göndereceği ve yaverin Belgrad'a gitmek üzere hareket edeceği, kralın bu hareketinin Sırp ve sair prenslikler ile ittifak akdetmek hakkındaki niyet ve arzusunu bir kat daha ispat ve teyit ettiği bildirilmiştir.¹⁰⁶

Sonuç

Ruslar savaşta Tuna Cephesi özelinde Plevne'de geri püskürtülmüşlerdir ancak sonradan Plevne'nin düşüşü savaş için belirleyici olmuştur. Sırp bu olaydan sonra savaşa girmiştir. İstanbul'a doğru ilerlemeye başlayan Rus ordusu 31 Ocak 1878'de ateşkes ile durdurulmuştur. 3 Mart 1878'de Ayastefanos Barış Antlaşması imzalanmıştır. Ruslar bu antlaşma ile Büyük Bulgaristan'ı oluşturmuştur. Romen ve Bulgarlardan destek alan Rus ordusuna Alman, Fransız, Avusturyalı, Sırp subaylardan da destek gelmiştir. Özellikle Prusya'dan 25 tabur askerin Rusya'ya geldiği esir ifadelerinden anlaşılmıştır. Dolayısıyla sadece Balkan milletleri değil Avrupa'dan gelenler de Ruslara destek vermiştir.

Kaynakça

1.Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH.ŞFR. 109/72-2

BOA, DH.ŞFR. 109/51

BOA, DH.ŞFR. 109/72-4

BOA, HR.MKT. 983/87

BOA, HR.MKT. 987/28

BOA, HR.MKT. 1011/93

BOA, HR.SYS. 1711/26.

BOA, HR.SYS.1711/9-2

BOA, HR.SYS. 1711/5

BOA, HR.TO. 7/65

BOA, HR.TO. 129/4

BOA, HR.TO. 7/7

BOA, MB.İ. 38/196

BOA, MB.İ. 38/192

BOA, MB.İ. 39/6

BOA, MB.İ. 45/237

BOA, Y.PRK.HR. 3/66

104 BOA, Y.PRK.HR. 3/51 1295.N.27 (24.09.1878), BOA, HR.TO. 7/65 24.09.1878.

105 BOA, Y.PRK.HR. 3/25 1295.Ş.14 (13.08.1878)

106 BOA, Y.PRK.HR. 3/53 1295.L.04 (01.10.1878)

BOA, Y.PRK.HR. 3/51

BOA, Y.PRK.HR. 3/25

BOA, Y.PRK.HR. 3/53

Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüd Başkanlığı (ATASE) Arşivi

Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) Koleksiyonu Kataloğu (ORH)

ATASE, ORH Kutu:22 Gömlek:47 Belge:47-2

ATASE, ORH Kutu:22 Gömlek:47 Belge:47-4

2.Telif Eserler

Ahmed Midhat Efendi (2015), *Zübdetü'l Hakayık*, (Haz. Ömer Faruk Can), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akyay, Bülent (2021), *Tesalya Meselesi (1881)*, İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,.

Alpmansü, Yusuf (1984), "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda İlginç Bir Devre", *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı 17, s. 54.(47-59)

Anderson, Matthew Smith (2001), *Doğu Sorunu 1774-1923*, Çev. İdil Eser, Ankara: Yapı Kredi Yayınları.

Armaoğlu, Fahir (1999), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Beşikçi, Mehmet (2015), "Başbozuk Savaşçıdan Makbul Tebaaya:1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Ordusunda Çerkes Muhacirler", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, s. 85-123.

Greene, Francis Vinton (2018), *93 Harbi (Tüm Cepheleriyle 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi)*, Yay. Haz. Sebahattin Şenol, Çev. Sebahattin Şenol, Muhammet Şeviker, İstanbul: İz Yayıncılık.

Hamzaoğlu, Yusuf (2004), *Sırbistan Türklüğü*, Üsküp: Logos-A Yayınları.

Jelavich, Barbara (2006), *Balkan Tarihi: 18 ve 19 Yüzyıllar*, C.1, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Koç, İstanbul: Küre Yayınları.

Kaplan, Kezban Acar (2016), "Bazı Rus Subay Ve Komutanlarının Günlüklerinde ve Hatıratında 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına Dair İzlenimler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXI/1, s. 219-234.

Kara- Toprak, Gülnar-Serap (2016), "19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya'nın Yalnızlaşması, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C. 5, Sayı 4, s. 677-689.

Karagözoğlu, Tuğba (2019), *1877-1878 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nde Görev Yapan İngiliz Büyükelçi Sir Henry Austen Layard'ın Osmanlı-Rus Savaşı'na Bakışı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Karakulak, Mesut (2021), *93 Harbinde Rusya'da Osmanlı Esirleri*, İstanbul: Selenge Yayınları.

Kocabaş, Süleyman (1989), *Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.

Köylü Eşref (2001), "Osmanlı-Rus Harbi'nin (1877-1878) Stratejik ve Taktik Yönünden Değerlendirilmesi", *Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni*, Sayı 1, s. 29-52.

Kurat, Akdes Nimet (1953), "Panislavizm", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XI, Sayı 1, s. 241-278.

- Kutlu, Nurgül (2019), *Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Nalçacı, Murat (2012), "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sürecinde Rusya Ordusu", *Tarih Dergisi*, Sayı 54, (2011/2) İstanbul, s. 149-172.
- Novruzlu, Tural (2022), *Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Plevne Müdafaası, Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.*
- Nuza, Fehmi (1977), 1293 (1877/78) Osmanlı-Rus Seferi II, *Türk Kültürü*, Sayı 180, s. 732-751.
- Nuza, Fehmi (1977), "1293 (1877/78) Osmanlı- Rus Harbinde Askeri Harekat", *Türk Kültürü*, Sayı 181, s. 9-38.
- Özger, Ebubekir (2021), *Kırım ve 93 Harplerinde Kuzey Afrika Bölgesinin Osmanlı Devleti'ne Askeri Desteği*, İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Özkan, Ayşe (2011), *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, İstanbul: IQ Yayınları.
- Popoviç, Vasily (t.y.), *Evropa i Srpsko Pitanje Periodu Oslobocenja 1804-1918*, Belgrad: Prusyalı Bir Subayın Gözüyle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), Binbaşı Richard Graf von Pfeil'in Hatıraları (2020), (Çev ve Yay. Haz. Metin Işık), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Rumeli Orduları Başkumandanı Süleyman Hüsnü Paşa'nın 93 Osmanlı- Rus Harbi Hatıraları* (2021), (Haz. Ebubekir Subaşı), İstanbul: Çelik Yayıncılık.
- Ryan, Charles S. (2005), *Plevne'de Bir Avusturyalı*, Çev. Ali Rıza Seyfioğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sedes, İ. Halil (1935), *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, C. I, İstanbul: Askeri Matbaa.
- Stepanov, Valeriy (2021), "Zaferin Bedeli: 1877-1878 Rus- Türk Savaşı ve Rusya'nın Ekonomisi", Çev. Mustafa Tanrıverdi, *Harp Tarihi Dergisi*, Sayı 3, s. 167-208.
- Sungu, İhsan (1939), "Atatürk'ün Babası Ali Efendi ve Mensup olduğu Selanik Asakir-i Milliye Taburu", *Bellekten*, C. 3, Sayı 10, s. 289-348.
- Süer, Hikmet (2004), *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Balkan Cephesi*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Süral, Necati (1968), "1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Balkan Cephesi Askeri Harekatı", *Silahlı Kuvvetler Dergisi Eki*, Sayı 226, s. 3-24.
- Şimşir, Bilal N. (1989), *Rumeli'den Türk Göçleri*, C.I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şirokorad, A. B. (2013), *Rusların Gözünden Osmanlı-Rus Savaşları*, Çev. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları.
- Uğuz, Sacit (2003), *Basiret Gazetesi'ne Göre 93 Harbi'nde Rumeli (1877-1878)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Uyanık, Ercan (2022), "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Ödemiş Zeybek Taburları", *Tarih Çevresi Dergisi, Arkeolojik ve Tarihi Yönleri ile Bir Ege Kasabası, Birgi Sempozyumu Sunumları Özel Sayısı*, s. 142-158.
- Yerlikaya, İlhan (1996), "Sırp-Karadağ ve 93 Savaşı'nın Vakit Gazetesi'nde İşlenişi", *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı 41, s. 26-43.

- Yıldırım, Arif (2012), *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Zeybek Taburları*, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yürükçü, Aytaç (2018), *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Propaganda: Avrupalı Gazetecilerin Faaliyetleri ve Rus Savaş Muhabiri Vasili İ. N. Dançenko'nun Savaş Notları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Zafer, Zeynep (2017), "V. M. Garşin'in Sanat Dünyasında Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878)", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 6, Sayı 2, s. 361-379.
- 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Zaman Dizini* (2004), Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.